

**TIJORAT BANKLAR FAOLIYATIDA MOLİYAVIY
TEXNOLOGIYALARNING TASNIFLANISHI**

Normo'minov Temurbek Sheraliyevich

Toshkent xalqaro universiteti

mustaqil izlanuvchisi

<https://orcid.org/0009-0000-9516-630X>

e-mail: temurbeknormominov909@gmail.com

Annotatsiya. Tezisda tijorat banklari faoliyatida qo'llanilayotgan moliyaviy texnologiyalarning asosiy turlari va ularning tasnifi ko'rib chiqilgan. Moliyaviy texnologiyalarni funksional va texnologik yo'nalishlar bo'yicha guruhlash bank faoliyatini raqamlashtirish va samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekani asoslangan.

Kalit so'zlar: moliyaviy texnologiyalar; FinTech; tijorat banklari; raqamli banking; innovatsiya.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklari faoliyati moliyaviy texnologiyalar (FinTech) ta'sirida tubdan transformatsiyalanmoqda. Zamonaviy moliyaviy texnologiyalar bank xizmatlarini ko'rsatish shakllari, mijozlar bilan o'zaro munosabatlar hamda ichki boshqaruv jarayonlarini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Natijada bank tizimida xizmatlar tezkorligi, shaffoflik, xavfsizlik va samaradorlik oshmoqda.

Tijorat banklari faoliyatida qo'llanilayotgan moliyaviy texnologiyalar xilma-xil bo'lib, ular to'lov tizimlari, raqamli bank xizmatlari, kreditlash, risk-menejment, mijozlar ma'lumotlarini qayta ishlash va moliyaviy tahlil sohalari qamrab oladi. Shu sababli moliyaviy texnologiyalarning aniq tasnifini shakllantirish, ularni funksional yo'nalishlari va qo'llanilish sohalari

bo'yicha guruhlash bank faoliyatini ilmiy asosda tahlil qilish uchun muhim ahamiyatga ega.

Moliyaviy texnologiyalarni tasniflash tijorat banklariga ularni joriy etishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, innovasion rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, mazkur tezisda tijorat banklari faoliyatida qo'llanilayotgan moliyaviy texnologiyalarning asosiy turlari va ularning tasnifiy xususiyatlarini yoritish dolzarb masala hisoblanadi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda moliyaviy texnologiyalar tijorat banklari faoliyatini raqamlashtirishning asosiy drayveri sifatida qaraladi. Xususan, OECD tadqiqotlarida FinTech moliyaviy xizmatlarni ko'rsatishda innovasion yechimlar majmuasi sifatida ta'riflanib, ular to'lovlar, kreditlash, investitsiya xizmatlari va risk-menejment sohalari bo'yicha tasniflangan. Mualliflar moliyaviy texnologiyalarni funksional va institusional belgilar asosida guruhlash banklar uchun strategik ahamiyatga ega ekanini ta'kidlaydilar [1].

Basel Committee on Banking Supervision materiallarida esa moliyaviy texnologiyalar bank risklari bilan bog'liqlik nuqtai nazaridan o'rganiladi. Unda raqamli to'lov tizimlari, sun'iy intellekt, Big Data va blokcheyn texnologiyalari alohida tasniflanib, ularning bank tizimi barqarorligiga ta'siri tahlil qilingan. Ushbu yondashuv moliyaviy texnologiyalarni risk darajasi va nazorat talablari bo'yicha tasniflash imkonini beradi [2].

Shuningdek, World Bank tadqiqotlarida moliyaviy texnologiyalar moliyaviy inklyuziya va bank xizmatlarining ommaviyligini oshirish vositasi sifatida baholanadi. Mualliflar FinTech yechimlarini raqamli bank xizmatlari, mobil banking, onlayn kreditlash va ma'lumotlar tahlili texnologiyalari guruhlarga ajratib, ularning tijorat banklari faoliyatida qo'llanilish imkoniyatlarini asoslab beradilar [3].

Tijorat banklari faoliyatida qo'llanilayotgan moliyaviy texnologiyalar ko'lami va funksional yo'nalishlari kengayib borayotgani ularni tizimli tasniflashni taqozo etadi. Moliyaviy texnologiyalarni maqsadi, qo'llanilish sohasi va bank faoliyatiga ta'sir darajasi bo'yicha guruhlash bank innovatsion rivojlanishini baholash va strategik qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu maqsadda quyida moliyaviy texnologiyalarning asosiy tasnifi taqdim etilgan.

1-jadval

Tijorat banklari faoliyatida moliyaviy texnologiyalarning tasnifi

Tasniflash mezonlari	Moliyaviy texnologiya turi	Asosiy qo'llanilish sohasi	Bank faoliyatiga ta'siri
Funksional yo'nalishi bo'yicha	To'lov texnologiyalari	Onlayn va mobil to'lovlar, QR-to'lovlar	To'lov tezkorligi va qulayligi oshadi
	Kreditlash texnologiyalari	Onlayn kreditlash, skoring tizimlari	Kreditlash samaradorligi oshadi
	Investitsiya texnologiyalari	Robo-advisory, raqamli investitsiya platformalari	Investitsiya xizmatlari diversifikatsiyasi
Qo'llanilish sohasi bo'yicha	Digital banking	Internet va mobil banking	Mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish
	RiskTech	Risk-menejment, fraud detection	Xavflarni kamaytirish

	RegTech	Regulyator talablariga muvofiqlik	Nazorat va hisobot samaradorligi
Texnologik asosi bo'yicha	Big Data	Mijoz ma'lumotlarini tahlil qilish	Qaror qabul qilish aniqligi
	Sun'iy intellekt (AI)	Skoring, chat-botlar	Operatsion xarajatlarni kamaytirish
	Blockchain	To'lovlar, smart-kontraktlar	Shaffoflik va xavfsizlik
Ta'sir darajasi bo'yicha	Inkremental FinTech	Amaldagi jarayonlarni yaxshilash	Samaradorlik oshishi
	Disruptiv FinTech	Yangi biznes modellar	Bank raqobat muhitini o'zgarishi

Manba: muallif tomonidan OECD, Basel Committee on Banking Supervision va World Bank materiallari asosida tuzilgan.

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy texnologiyalar tijorat banklari faoliyatiga turli yo'nalishlarda ta'sir ko'rsatadi. Funktsional tasnif bo'yicha eng keng tarqalgan texnologiyalar to'lov va kreditlash sohalariga to'g'ri kelib, ular bank xizmatlarining tezkorligi va mijozlar uchun qulayligini oshirishga xizmat qiladi.

Qo'llanilish sohasi nuqtai nazaridan Digital banking va RiskTech texnologiyalari banklar uchun strategik ahamiyatga ega bo'lib, mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash va moliyaviy xavflarni kamaytirishga

imkon beradi. RegTech yechimlari esa banklarning regulyator talablarga moslashishini yengillashtirib, hisobot jarayonlarini avtomatlashtiradi.

Texnologik asosi bo'yicha Big Data va sun'iy intellekt bank qarorlarini qabul qilish jarayonida aniqlikni oshirib, operatsion xarajatlarni qisqartirishga xizmat qilmoqda. Blockchain texnologiyalari esa to'lovlar va shartnomaviy munosabatlarda shaffoflik hamda xavfsizlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

Umuman olganda, jadval tahlili moliyaviy texnologiyalarning tizimli tasnifi tijorat banklari uchun innovatsion rivojlanish yo'nalishlarini belgilash, raqobatbardoshlikni oshirish va raqamli transformatsiyani samarali amalga oshirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilishini ko'rsatadi.

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, moliyaviy texnologiyalar tijorat banklari faoliyatini raqamli transformatsiya qilishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ularning funksional, texnologik va institusional tasnifi bank innovasion rivojlanish strategiyasini shakllantirish, xizmatlar samaradorligini oshirish va moliyaviy xavflarni kamaytirish imkonini beradi. Moliyaviy texnologiyalarni tizimli joriy etish tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirish hamda zamonaviy moliyaviy xizmatlar bozorida barqaror pozitsiya egallashga xizmat qiladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Financial Technology (FinTech): Developments and Challenges. – Paris: OECD Publishing, 2018. – 120 p.
2. Basel Committee on Banking Supervision. Sound Practices: Implications of FinTech Developments for Banks and Bank Supervisors. – Basel: Bank for International Settlements, 2018. – 44 p.
3. World Bank. Fintech and the Future of Finance. – Washington, DC: World Bank Group, 2020. – 92 p.